

zoveel mogelijk te bewaren. Het staat vrij ter beschikking van wandelaars en toeristen.

Na deze uiteenzetting gingen we onder deskundige leiding van Ir. Geerts e.a. de houtopstanden bezichtigen. Prachtige eiken en berken, elzen en haagbeuken en... natuurlijk allermeeest diverse naaldbomen, waarvan er 33 soorten in dit domein voorkomen. In de onderbegroeiing trof men weinig belangrijke planten.

Bij een woning vlak aan de grote weg Genck-Hasselt vonden we een vegetatie van een interessante plant n.l. *alsemambrosia*, een adventief uit N. Amerika en hier vermoedelijk met kippenvoer aangevoerd. Na de straatweg overgestoken te zijn, bracht men ons naar een vennengebied, waar de heer Gielen uit Zwartberg, vergezeld door een aantal leden van de Belgische Zustervereniging ons stond op te wachten. Dank zij de deskundige leiding van de heer Gielen hebben we volop kunnen genieten van de buitengewoon rijke en interessante flora, die hier te bewonderen viel. Direct reeds bij het betreden van het complex, zagen we een aantal bekenden van vroegere excursies naar de Brunssumerheide en Leubeek-Nunhem, zoals de helderblauwe klokjesgentiaan, de beide soorten zonnedauw, moeraswolfsklauw, en de vrij zeldzame kleine wolfsklauw, grote groepen gagel, die meest tweehuizig, soms echter eenhuizig is en waarvan de vruchten vroeger wel gebruikt werden bij bierbereiding in de plaats van hop. Samen met beenbreek met zijn vruchttrossen, als van oud-goud, de paarsachtige blauwe knoop, en de zilversijge *Eriophorum angustifolium* — wollegras, gaven zij aan het complex hoogveenheide een ongelooflijk kleurig aanzien, dat ons ten eerste frapperde. Minder opvallend en minder in aantal, doch niet minder mooi, vertoonden zich de egelboterbloem, kruipbrem, stekelbrem, die samen met tormentil voor helder gele accenten zorgden, afgewisseld met lila-paars van watermunt en het rose-paars van moeraskartelblad. Daartussendoor nog de tot deze gemeenschap behorende grassen en zeggesoorten zoals (natuurlijk!) pijpestrootje, buntgras, borstelgras, smeele, trekrusch e.a.

De grootste verrassingen wachtten ons echter nog en wel vlak bij de waterkant, waar wij naast oude bekenden, zoals: waternavel, slangenwortel (met vruchtkolf) verschillende planten en waterplantjes aantreffen, die in Z. Limburg ofwel zeer zeldzaam zijn, ofwel ontbreken,

als: *Elatine hexandra*, steel-elatine, die ook in kempisch district zeer zeldzaam is, de *Lobelia dortmanna* L., waterlobelia, met zijn roomblanke geaderde bloemkroon, die in Z. Limburg ontbreekt, de niet minder mooie maar wel minder zeldzame *Echinoides ranunculoides*, kleine waterweegbree, de zachtrose *Andromeda polifolia* (L.), lavendelheide, de viltige zilver-gouden *Gnaphalium luteo album* (L.), bleekgele droogbloem, *Bidens cernuus* (L.), knikkend tandzaad, en *B. tripartitis* (L.), drielidig idem; en veel zaaillingen van de hiervoor reeds genoemde waterscheerling, tesamen genoeg om een botanisch hart in verrukking te brengen!

Maar dan nog als clou, het interessante klein-goed!

Littorella uniflora, oeverkruid (zeldzaam), *Isoetes lacustre*, biesvaren (zeldzaam), *Centunculus minimus*, dwergbloem (zeldzaam), *Radiolaricinoides*, dwergglas (ontbreekt in Z. Limb.), verder nog *Pilularia globulifera*, de pijlvaren, waarbij wij nog een enkele maal, de vruchthulsels zo groot als een erwten bruin-zwart van kleur, aantreffen; *Microcala* (*Cicendia*) *filiformis* (L.), draadgentiaan en *Carex flava* (ssp. *lepidocarpa*), gele zegge, het blad met smalle gootvormige schijf, e.m.a.

Geen wonder, dat wij genoten hebben. Genoten van het overweldigend mooie en interessante, genoten van een heerlijke najaarsdag en een prachtig stuk natuur, genoten van de hartelijkheid van onze Belgisch Limburgse gastheren en dat wij allen ons van harte aansloten bij het dankwoord, dat onze secretaris, de heer Kofman, bij het afscheid tot dezen richtte.

Geen wonder, dat spontaan de afspraak werd gemaakt om volgend voorjaar terug te komen, maar dan een ganse dag en in groten getale!

OVER EEN BERG EN EEN KUIL.

Wie de omvangrijke literatuur over de St. Pietersberg nog eens doorbladert, wordt er door getroffen, dat Bory de St. Vincent in zijn „Voyage souterrain ou description du plateau de St. Pierre de Maestricht et de ses vastes cryptes” een hoofdstuk laat volgen met de merkwaardige titel „Les Montagnes Maudites”.

Hij beschrijft hierin de desolate gebieden rondom de Pic du Midi d'Ossau en de Pic de Gère.

In het midden latend waaraan de Pyreneese bergketens deze lugubere benaming te wijten hebben, komt de gedachte bij ons op, of de auteur, indien hij in onze tijden had geschreven, ook niet de St. Pietersberg tot de Montagnes Maudites zou gerekend hebben.

Immers de St. Pietersberg, die van de tijden van Plinius (23—79 na Chr.) tot voor kort slechts roem en eer heeft geoogst, is in onze dagen komen te staan in het teken der tegenpraak.

Eeuwenlang is het St. Pietersbergplateau bezongen om zijn talrijke merkwaardigheden. De situering van de berg is op zich zelf monumentaal. Hij rijst fier uit het landschap op, ten Oosten door de Maasvallei, ten Westen door het Jekerdal geflankeerd.

Als plantengeografisch bolwerk aan de toegangspoort van ons land bevat de St. Pietersberg nog enige zeldzame mediterrane en continentale floristische elementen. Het meest befaamd zijn wel de orchideeën, waarvan diverse soorten uniek zijn. Maar ook het zonneroosje, de engbloem, het perzikbladig klokje, de rode kamperfoelie, de akelei, de kraagroos e.a. horen tot de typica van de St. Pietersberg. Wie een indruk wil krijgen van de plantensociologische en floristische betekenis van de St. Pietersberg leze het betreffende artikel van Prof. Dr. W. J. Jongmans en Dr. Ir. W. H. Diemont in de Mededelingen van de Geologische Stichting, behorende bij het jaarverslag 1940 en 1941 pag. 57—72.

Moet men boven op de berg zijn voor de zeldzame planten, beneden in de grotten vindt men de overwinterende vleermuizen en de cavernicole insecten, die de berg op zoologisch en entomologisch gebied wereldberoemd hebben gemaakt. Immers vindt men er niet de enige in Nederland bekende vleermuizenkraamkamer?

En hoort niet de Mosasauruskop, die in 1770 in het binnenste van de berg ontdekt is, tot de meest besproken en oudst bekende uitgestorven dieren, die ooit in Nederland gevonden zijn? Tal van andere geologische en palaeontologische bijzonderheden hebben de berg de laatste eeuw tot een dorado voor de geoloog gemaakt.

Door zijn cretaceïsche fossielen en kalkminnende planten is hij zowel voor de palaeontoloog als voor de botanicus een onvervangbaar studieobject. Sinds onheugelijke tijden levert de berg zijn witgele mergelblokken aan de

bouwmeesters en zijn kalkrijk kunstmestpoeder aan de landbouwers. En dan niet te vergeten de champignons, het Brussels lof, en de weelderige kardoën, die aan een dis zo'n feestelijk aanzien weten te geven.

Tenslotte hebben de onderaardse gangen en het fort de berg gemaakt tot een strategisch unicum uit onze historie.

Kan zoveel vruchtbaarheid de vloek der zelfvernietiging in zich dragen? Negentien eeuwen met een bewogen historie antwoorden hierop duidelijk „neen”. Negentien eeuwen brachten de St. Pietersberg dank, in proza en poësie, in woord en geschrift, in de huismerken der blokbrekers, in de handtekeningen die de bezoekers, hetzij koningen, veldheren of geleerden, hetzij simpele toeristen op de grottenwand achterlieten.

Maar de 20ste eeuw is aangebroken, de eeuw van het kind en... cet âge n'a pas de pitié. Het is de moderne cementindustrie, die voor „enfant terrible” speelt. In Nederland deed deze jonge industrie haar intrede in 1923 onder de naam: „Cimenteries et Briquetteries réunies”; deze maatschappij exploiteerde een groeve die in 1925 door de ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie) werd overgenomen.

De kleine bracht al van kindsbeen af ontsteltenis teweeg door zijn vraatzuchtigheid. Wat de eeuwen door als natuurmonument was ontzien en waar allen steeds genoeg van hadden beleefd, eiste de jonge telg voor zich alleen op en schrokte daarvan hele brokken naar binnen. De St. Pietersbergvrienden, die blijkens het Natuurhistorisch Maandblad Jrg. 12, 1923, p. 29 zich in 1923 al danig tegen de afgraving hadden geweerd, doorzagén het gevaar maar al te goed en trachtten dat te bezweren door het vraatzuchtig personage geen vaste voet aan de grond te geven. In 1925 ontketende zich een actie om de vestiging van een cementfabriek te bezweren. Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, de plaatselijke V.V.V. en de Vereniging tot Stadsverfraaiing, gesteund door het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, de A.N.W.B., de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, de Nederlandse Botanische Vereniging en het Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap wendden zich 17 April 1925 met een adres tot het College van Burgemeester en Wethouders van Maastricht. Zij brachten diverse culturele, hy-

*Protest
Medeburgers!!!
De trots van Nederland, het
sieraad van Limburg, de parel
van Maastricht,
de St. Pietersberg.
verwoest!
Een cementfabriek ~~in~~ Sluivante..
Protesteert met ons tegen dit
Vandalisme. Nog is het tijd!!!
Teekent allen deze lijst aan ommeijde
De bestuurders van
Natuur Hist. Genootschap
Vreemdelingenverkeer
Stadsverfraaiing.*

giënische en landschappelijke bezwaren naar voren, ter motivering van hun verzoek geen vergunning voor een industriële vestiging van een cementfabriek te verlenen. Ter verdere ondersteuning van deze actie organiseerden de

drie bovengenoemde verenigingen een petitionnement onder de bevolking waarvan hiernaast een copy staat afgedrukt.

Vele tienduizenden handtekeningen stroomden binnen en konden door de ijverige secretaris van het Natuurhistorisch Genootschap, de heer G. H. Waage, aan de Gemeenteraad worden overgelegd. In de Tweede Kamer vond een interpellatie plaats, en zelfs in de Ministeraad werd deze kwestie besproken.

Het is echter onbegrijpelijk met welk een luchthartigheid toendertijd op de vestiging van een modern bedrijf werd toegezien, dat door de wijze van exploitatie aan de berg slechts mergel onttrekken kan, door hem eerst voetje voor voetje, dan stap voor stap en tenslotte met reuzeschreden te slopen. Zal men het de niet geheel deskundigen thans nog euvel duiden, wanneer zij zich in den beginne vergistten en de argumenten van het Natuurhistorisch Genootschap niet hoog genoeg aansloegen, als zelfs iemand als Ir. de Ronde er zo volkomen naast was, toen hij in de Limburger Koerier van 30 Mei 1925 een artikel schreef ter aanbeveling van de bouw van een cementfabriek en daarin o.a. betoogde, dat het een overdreven voorstelling was, alsof hier een natuurmonument van grote waarde met algehele vernietiging werd bedreigd. De Redactie van het blad plaatste in koelen bloede nog enige

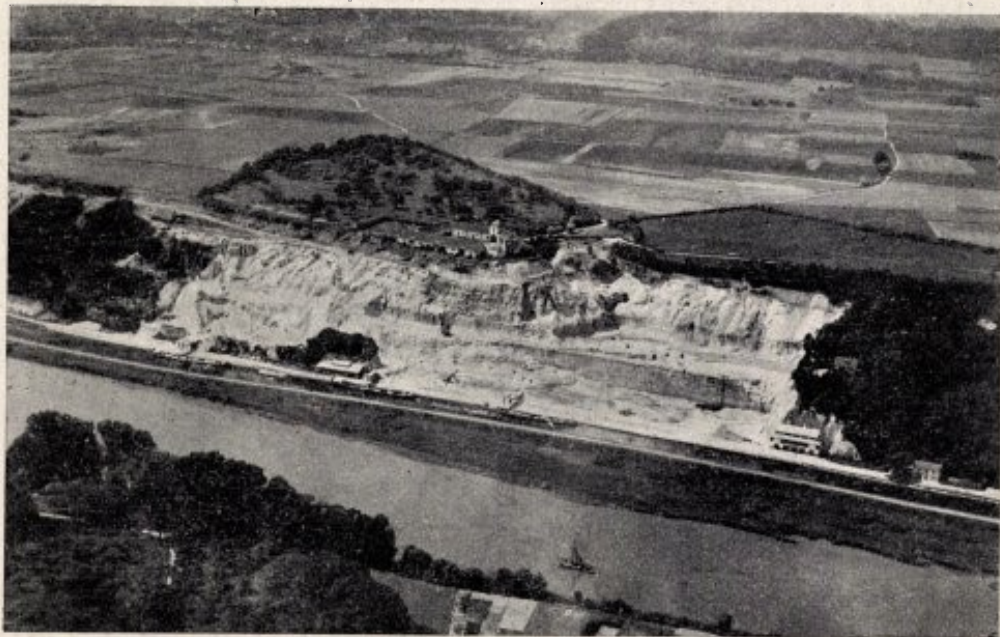

Fig. 1.
DE
ST. PIETERSBERG
IN 1926.

.....Er komt als het
ware een kuil".

Cliché Leiter-Nypels.

vetgedrukte geruststellingen boven dit artikel: „Er komt als het ware een kuil. Velen in Holland, die uit de bladen opmaken, dat de hele of halve St. Pietersberg bedreigd wordt, zullen hiervan vreemd opzien”.

Ondanks de ontplooiende actie werd op 15 Juli 1925 door Burgemeester en Wethouders een Hinderwetvergunning verleend tot oprichting van een cementfabriek.

De ENCI ontwierp al gauw de kinderschoenen, groeide uit tot een groot bedrijf, — en kocht, niet tevreden met de haar toebedachte „kuil”, het overgrootste deel van de berg aan, zodat het vooruitzicht bestaat dat de botanici en geologen, de toeristen en biologen letterlijk en figuurlijk de grond onder de voeten wegge-maaid zal worden. Een troost is het voorals-nog dat de uitspanning Slavante en het Fort St. Pieter, beide eigendom van de stad Maas-tricht, buiten de vangarmen van de cement-industrie gebleven zijn.

Hoe zullen zij, die in de twintiger jaren als peters en meters van de ENCI optraden, over

hun profetische woorden denken, wanneer het hun beschoren is over een 50-tal jaren een „kuil” te zien, die zich uitstrekt vanaf de Belgische grens tot aan het fort? Men zou hen daartoe een lang leven moeten toewensen, maar meer zal het ons echter interesseren of het de ENCI beschoren zal zijn, haar plannen verder uit te voeren.

Alhoewel de ENCI de berg, die op Nederlands gebied 2.8 km lang en 1.5 km breed is, nagenoeg geheel in eigendom heeft, is voor de afgraving overeenkomstig de provinciale verordening van 3 Febr. 1939 (Provinciaal Blad van Limburg no. 6) een vergunning nodig welke slechts gegeven wordt onder bepaalde voorwaarden. Een dergelijke concessie geldt slechts zowel voor een bepaalde tijd als voor bepaalde percelen, en moet na het verstrijken van de vergunningstermijn opnieuw worden aangevraagd.

Het is begrijpelijk dat een omvangrijk bedrijf als de ENCI op een concessie van langeren duur gesteld is.

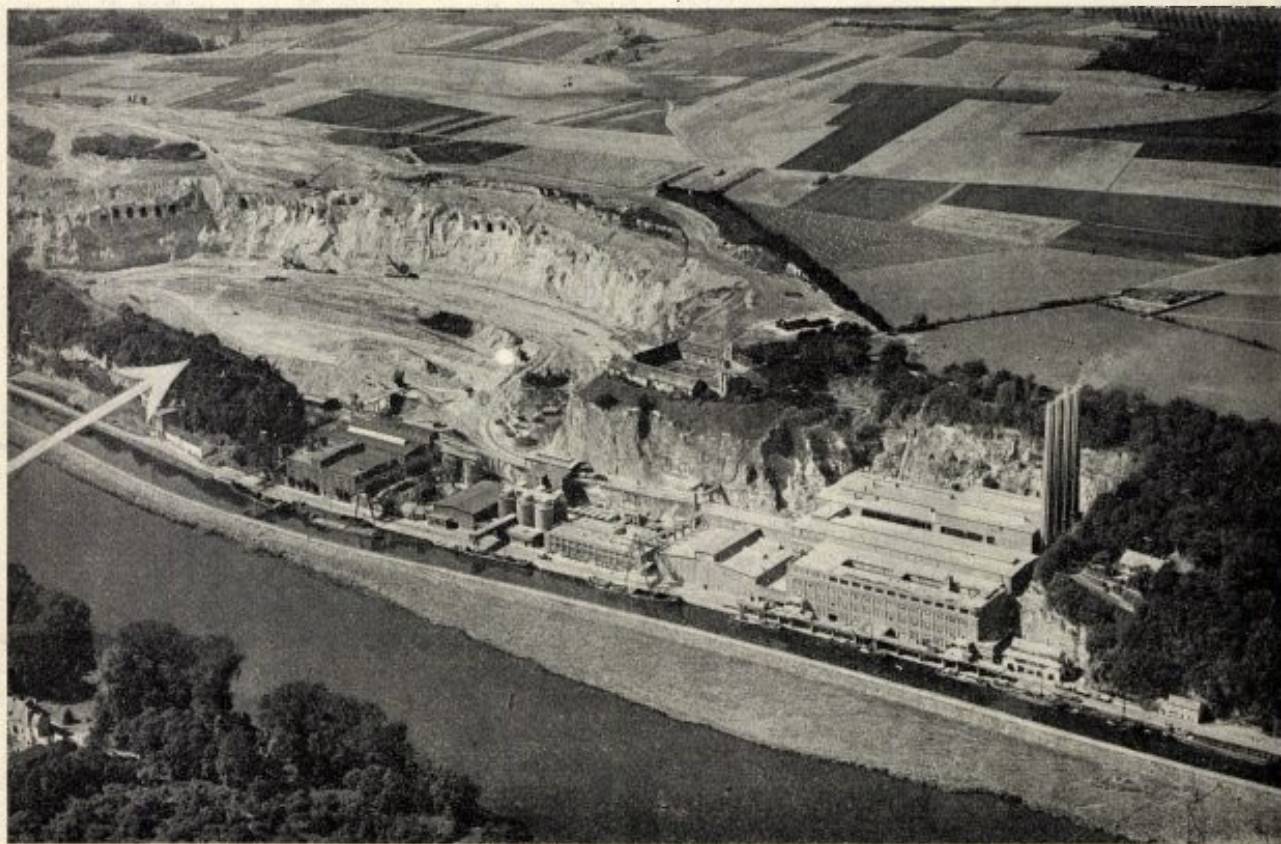

Fig. 2. DE ST. PIETERSBERG IN 1946.

.....Velen in Holland zullen hiervan vreemd opzien”.

Luchtfoto K.L.M.

Daar komt nog bij dat de vraag naar cement na de oorlog schrikbarend gestegen is, de behoefte wordt op $1\frac{1}{2}$ miljoen ton 's jaars geschat. Nu kan de ENCI $\frac{1}{3}$ ervan leveren, maar indien zij over meer fabrieksruimte kan beschikken is zij in staat 700.000 ton per jaar te produceren. Het plan bestaat om eventueel een fabriek te gaan bouwen op de plaats van de z.g. coulisse; — zie witte pijl in figuur 2 —. Hierdoor zou een van de voornaamste voorwaarden, die bij de concessievergunning werden opgelegd, met het doel de afgraving naar de Maasvallei toe te camoufleren, worden te niet gedaan.

Alvorens echter grote sommen in een nieuwe fabrieksinstallatie te gaan steken, — met de bouw hiervan zouden 3 à 5 jaar gemoeid zijn, — wil de Directie zich ervan verzekeren een exploitatievergunning voor minstens enige tientallen jaren te krijgen; de afgraving beslaat over een halve eeuw ongeveer de halve berg! Vindt dit plan voortgang, dan zal men de St. Pietersberg terecht kunnen noemen „une montagne maudite”.

Doch dit onheil moge worden voorkomen! Het zal Gedeputeerde Staten ongetwijfeld wel te machtig zijn, toe te zeggen, dat zij de vergunning een halve eeuw zullen continueren, want het is duidelijk, dat daardoor de provinciale verordening een wassen neus zou blijken te zijn.

Dat ook de stad Maastricht allerminst met de plannen van de ENCI instemt, blijkt uit het interview, dat het Limburgs Dagblad had met de Burgemeester van Maastricht. (Zie blad van 18 Juli 1947). Hierbij gaf de Burgemeester te kennen, dat hij er niets voor voelde de St. Pietersberg tot een holle kies te laten uitgraven, maar dat het stadsbelang eist, dat ook ideële overwegingen meetellen.

Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, het Limburgs Landschap, de V.V.V. Maastricht, de Monumentencommissie Maastricht, de landelijke Stichting voor Natuur en Landschapsbescherming, de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, allen zijn in het geweer gekomen om het afgravingsplan te verwijderen. Het belang van de bescherming van de St. Pietersberg heeft zelfs geleid tot de vorming van een internationale commissie, te weten: La commission belgo-neerlandaise pour la protec-

tion de la Montagne St. Pierre, die zich met klemmende argumenten op het behoud van de berg, zowel op belgisch als nederlands gebied, toelegt.

Hierbij komt nog dat de zorg voor de instandhouding van natuurmonumenten enkele jaren geleden in handen is gelegd van een centrale instantie, n.l. van de Rijksdienst voor het Nationale Plan. Deze Dienst heeft reeds blijk gegeven van grote voortvarendheid. De diverse natuurmonumenten in ons land zijn reeds officieel geregistreerd, terwijl tevens de verplichting is opgelegd aangifte te doen van alle voorgenomen werken die daaraan schade kunnen berokkenen.

Ook de gehele St. Pietersberg is bij beschikking van 23 October 1946 verklaard tot natuurmonument van **nationale betekenis**, en wel zoals uit de officiële toelichting blijkt, wegens zijn **botanisch, zoölogisch, geologisch en historisch** belang.

Sindsdien is elk voorgenomen werk aan het toezicht van de President van de Dienst van het Nationale Plan onderworpen (Artikel 5, lid 3, van het besluit van 15 Mei 1941), die tegen de bedoelde afgraving vanzelfsprekend onoverkomelijke bezwaren moet hebben. Genoemde instelling bestudeert momenteel de mogelijkheid, om op minder kwetsbare punten elders in Z.-Limburg, de mergel centraal te gaan winnen.

De Minister van Economische Zaken, die in overleg met zijn ambtgenoten van Volkshuisvesting en Wederopbouw, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Binnenlandse Zaken, inmiddels de oplossing dezer kwestie ter hand heeft genomen, wacht het rapport af van een door hem benoemde Commissie ad hoc, waarin naast technische en economische deskundigen vertegenwoordigers van de Provincie Limburg, van de Stichting het Limburgs Landschap en van het Economisch Technologisch Instituut zitting hebben, ter advisering inzake de uitvoering van het bovengenoemde idee van de Rijksdienst van het Nationale Plan. Dat in deze commissie het culturele en natuurhistorisch element zo karig vertegenwoordigd is, wekt wel enige bevreemding.

Op de huidige bewindsman van het Departement van Economische zaken rust een zware verantwoording.

Wanneer het goed is de natuur te beschermen, omdat dit de enige wijze is om onszelf uit-

eindelijk te beschermen, (L. G. M. Baas Becking in *Scientia III*), hoeveel te meer geldt dit voor een onvervangbaar natuur- en cultuurhistorisch complex als dat van de St. Pietersberg!

De huidige situatie der afgraving biedt thans reeds een gruwelijk beeld van verwoesting en het is een ironie van het lot, dat men bij de afbeelding daarvan geen beter onderschrift kan plaatsen, dan hetwelk de redactie van de *Limburger Koerier* bezigde om de met het lot van de berg beganen gerust te stellen: „Velen in Holland zullen hiervan vreemd opzien”.

Caveant consules: Moge ook buiten Limburg begrepen worden dat het hier gaat om 'n zaak van nationaal belang, welhaast van internationaal belang, die niet aan de noden van het ogenblik mag worden opgeofferd.

Dr. W. MINIS-VAN DE GEYN.

IN WELKE TIJD VAN HET JAAR WORDT ER DOOR DE SPECHT GEROFFELD?

door

J. LOTERIJMAN (Amsterdam)

Het vorig jaar besprak ik achtereenvolgens de manier van het roffelen van de specht, benevens toonhoogte, sterkte, duur en timbre van zijn roffel. (*Natuurhistorisch Maandblad* Jrg. 35, 1946, pag. 37, 44, 71).

Thans wil ik eens nagaan in welke tijd van het jaar er het meest gesnord wordt. De Nederlandse ornithologen, Strijbosch, Thijsse en Eykman, zijn het er over eens dat vooral aan het voorjaar de voorkeur gegeven wordt.

Gewoonlijk wordt er in Januari door de spechten reeds sporadisch geroffeld. Hiervan getuigen de waarnemingen van Thijsse (1 en 14 Januari) en Voigt (13 Januari). Vooral zonnig weer schijnt de specht te stimuleren: Zelf hoorde ik op 6 Januari 1946 om 9.30 u. een exemplaar in het nog meer te noemen Aambos te Heerlen zeer luid roffelen; het weer was zacht en helder en de wind Z.W.

In Februari wordt al druk gesnord. Daarom verwondert het mij, dat Verheyen in de *Spechten en Koekoeken van België* schrijft: dat J. Léonard en J. van Craen de roffel in het gebied onzer Z. naburen vanaf half Maart eerst waarnamen. Dit is vergeleken met de Nederlandse waarnemingen stellig laat. In de broedtijd bereikt het snorren zijn hoogtepunt; daarna neemt het geroffel regelmatig af, slechts de periode van het uitvliegen van de jongen maakt hierop

een uitzondering; dan immers zijn de ouders zeer opgewonden, wat in uiting komt van een luid ptékgeroep en een opleving van het roffelen.

Waarnemingen na de broedtijd worden in het algemeen weinig vermeld; daarom heb ik er speciale aandacht aan gewijd en kan daarom trent het volgende mededelen: 9 Juni 1945, hoorde ik om 7.15 u. een bonte specht 4 × achter elkaar roffelen, het geluid scheen te komen van de achterzijde van de nestboom, waar begin Juni de jonge spechten uitgevlogen waren: dat een andere specht dan de rechtmatige bewoner van het territorium dit geluid veroorzaakte lijkt me al zeer onwaarschijnlijk daar hij anders stellig verjaagd zou zijn.

Op 15 Juni 1945 werd opnieuw des morgens om 7.15 u. 9 × binnen hetzelfde territorium gesnord.

Ook op andere plaatsen werd deze periode in het Aambos geroffeld. Zo zag en hoorde ik op 23 Juni een specht 3 maal roffelen op een plaats, waar reeds vanaf Maart regelmatig gesnord werd. Eerst in September gelukte het mij hier een nest te ontdekken. Een echte zomerwaarneming is die van 8 Juli, toen ik door twee krachtige roffels verrast werd.

Herfst- en winterwaarnemingen zijn wel zeer zeldzaam. R. Kofman hoorde te Bergen (N-H), op 26 October 1936 een specht roffelen. Door enige leden van de vogelgroep Heerlen en mijzelf, kunnen hier nog diverse gegevens aan worden toegevoegd.

Op 2 September 1945 bevonden wij ons opnieuw in het laantje bij de Oliemolenstraat. Het was prachtig weer, tamelijk koel. Plotseling, het was 9.45 u., hoorden wij een vrij luid gehamer en toen we gingen kijken waar het vandaan kwam bleek het afkomstig te zijn van een ♂ grote bonte specht, die zich onder de nestopening bevond. Zo was dan 't bovengenoemde nest gevonden. De vogel pikte nog enige malen in de nestopening, vloog vervolgens naar een zijstam onder een zacht wèrve-wè-geroep. Toen roffelde hij 5 ×. Nadat hij op enige afstand nog eenmaal gesnord had, keerde hij opnieuw naar de nestboom terug om deze demonstratie met een roffel te besluiten.

Begin October 1945 hoorde ik bij mistig weer om 7.25 u. een bonte specht bij de nestboom 7 vrij zachte roffels slaan. De trommelaar werd niet ontdekt.

Op 4 November was ik getuige van de vol-